

İSTANBULLU MİMARLARIN KÜLTÜREL SORUMLULUĞU

Eylül 2009

***“Bütün renkler aynı hızla kirleniyordu,
Birinciliği beyaza verdiler.”
İstanbul, Özdemir Asaf’ın “Jüri” şiirini doğrulamaya devam ediyor.***

Geçenlerde, Beyazıt taraflarında bir işim vardı.

Doğduğum ve çocukluk yıllarımı geçirdiğim İstanbul’un suriçi kesimine her geçen gün daha az gittiğimi düşündüm ve dönüşte artık tümüyle “turistikleşmiş” olan Kapalıçarşı’yı boydan boya geçip, Hanlar bölgesinde biraz kaybolup, Galata Köprüsü’nü yürüyerek, “İstanbul’u dinleyerek”, koklayarak geçmeye, biraz özlem gidermeye karar verdim.

İstanbul’un vapurlarının en iyi seyredildiği yerdir Galata Köprüsü. Şehir hatları vapurları müthiş becerikli manevralar yaparlar, ışık genellikle çok etkileyicidir, vapurların deniz yüzeyinde bıraktıkları köpüğün rengi mermersi bir beyazdır, deniz suyu tüm içeriğine karşın tam bir lacivettir. Sonra bildiğiniz martılar, balıkçılar, balık-ekmekçiler, sahte saat ve parfüm satıcıları yanı sıra tüm insanların devinimi, enerjisi veya tembelliği ayrı ayrı izlenmeye değer. Arkanızda muhteşem eski İstanbul silueti yer alır, ileride ise “Üsküdar’ın dost ışıkları” size bir başka şairi hatırlatır.

Yürürken, köprünün ortalarında durdum ve kesinlikle yapılması gereken şeyi yaptım; balık tutanların arasından denizi ve karşı yakayı seyire koyuldum. Hemen ilk anda, yaklaşık elli yıldır aşına olduğum bu görüntüde bir tuhafılık, bir yabancılık, bir eksiklik hissettim:

KIZKULESİ yerinde yoktu!

Gizli bir anlam yüklemiyorum bu söze... Gerçekten Kızkulesi yokolmuştu. Kendimi çok zorlayınca, silueti oluşturan arka plandaki beton-tuğla-metal apartman karışımının arasından Kızkulesi’ni seçebildim.

Rengi, biçimi her şeyi değişmiş; yeni, kişiliksiz ve pis İstanbul'a iyice benzemiş, aralarda silinip gitmişti... Gelinliği üzerinden yırtılarak, hoyratça sökülüp atılmış bir genç kızın utancıyla orada duruyordu. Belki artık çıplak bedenini saklamak istiyordu da o nedenle göze batmamaya çalışıyordu. Alelaide, tekdüze, saydam, kimliksiz, geçmişsiz, geleceksiz... Benim elli yıllık Kızkulem değildi artık o.

Tıpkı yeni İstanbul gibi.

Kızkulesi'ni de kendimize, İstanbul'a benzetmiştik işte... Şimdi daha bir dikkatle çevreme bakıyorum. İlk bakışta yıllardır aynı dururmuş gibi gözükken herşey bir anda farklılaşmış gibi gözüküyor gözüme. Örneğin, ardımdaki Süleymaniye silüetini Haliç kıyısındaki yabancı isimli bir meyhanenin dev ışıklı panosu örtüyor.

Aslında üzerinde yürüdüğüm köprü de benim bildiğim gerçek Galata Köprüsü değildir artık... Onun yerini alelade bir benzeri almış...

Benim köprüm ise sökülmüş, iğdiş edilmiş, Haliç'te uzaklarda bir yerde kıyıya çekilmişti. Bir "köprü"ye verilebilecek en ağır ceza ona uygulanmıştı: İki ucu Haliç'in iki yakasından sulara doğru uzanıyor, ancak birbirine uzanan bu iki el kavuşmuyor, hiç bir zaman da kavuşamayacak. Ne hoyratlık!

Aynı hoyrat ellerin, Sivri Ada'ya dev Fatih Anıtı yapmaya kalkışmasını, haydi olmadı, aynı amaç için Haydarpaşa Mendireği'ne göz koymasını, Haliç'e altın boynuzlu tuhaf bir köprü önermesini, Beyoğlu'nun tüm isim tabelalarını ahşap-bakır karışımı bir görgüsüzlükle değiştirmeye kalkışmasını, AKM'yi yıkmayı önermesini, Marmara vapurlarını ruhsuz tasarımlarla dönüştürmesini, Kentin otobüslerini turuncuya boyamasını... Genellikle biz mimarların başı çektiği inanılmaz zorlu mücadelelerle engellemeye çalıştık, çalışıyoruz. Bu uğraşların kimisinde de başarılı olamıyoruz.

Belki de burası artık dönülmez bir yola girmiş bir başka İstanbul'dur.

Bir kentin ve kentlinin kimliğini, kişiliğini oluşturan, yalnızca yapısal varlığını değil, kültürel, insani dokusunu da oluşturan, geçmişini geleceğine bağlayan her şeyle ama her şeyle böyle oynanabilir mi?

Ne yaptıklarının farkında mı bunları becerenler?

Yitirdiklerimiz üzerinden kazanç sağlayanlar, "kazananlar" belli.

Peki, ama bize yitirdiklerimizin bedelini, köksüz bırakılmamızın bedelini kim ödeyecek?

Şimdilerde de büyük kentlerimizdeki köklü eğitim kurumlarının yapılarına, arsalarına el koymaya kalkıyor birileri. Bizim okullarımız bunlar: Haydarpaşa Lisesi, Galatasaray Lisesi, Kabataş Lisesi, İstanbul, Cağaloğlu, Kuleli Liseleri...

Ne güzel otel, alışveriş merkezi, rezidans olur buralarda diye düşünmüşler.

Girişimin adını da "halka açmak" diye rezil bir sıfatla süslemişler.

Artık çok yıldızlı otellerin, AVM'lerin, rezidansların neresi halka açıksa.

Halkım, bir denese bir "rezidans"a girmeyi de görseler birileri, halk nasıl giriyor rezidanslara!

Bana öyle geliyor ki; bir yerlerde birileri oturmuş sürekli olarak “şimdi hangi Cumhuriyet Kurumunu haklayalım, kentin belleğinden kimliğinden hangi parçayı koparıp alalım, yokedelim” diye düşünce üretiyor. Komplo teorilerinden hiç haz etmem ama bunlar gerçekten gizli bir “think-tank”ın işleri olabilir.

Eğitim kurumlarının yüzyıllık yapılarına el koymayı akıl edenler de epeyce sevinmiş olmalı, çünkü bu gene küresel sermayenin iştahını kabartacak bir buluş, turizm sektörünün temsilcileri de belki kısmen destek verebilir bu projeye (Radyoevi, Kongre Vadisi, AKM gibi yapıların “turistize” edilme çabalarına bakılırsa).

Bir de belki, bu okulların sınavlarını kazanamamış, oralarda okuyamamış olanlardan bazıları için için sevinebilir. “Halka açma” deyişinin de ardında bu hince düşünce yer alsın gerek.

Yani bu kararlar bir taşla birçok kuş vurulabilecektir.

Vurulup yok olan kuşlar ise bir daha geri gelmeyecektir.

Bu akla ziyan dolapları çevirenlere kısaca şöyle sormak isterim:

Ne Akla Hizmet!

Hiç bir şey otuz-kırk yıldan fazla dayanamayacak mı bize. Her şeyin içeriğini oyup, yeniden ve yeniden ne olduğu bilinmeyen “kavramcık”larla sürekli tartışacak mıyız... Başka işimiz mi yok?

Her şeyi her gün yıkıp yeniden mi yapmaya kalkışacağız?

İstanbul’da neler olduğunu tartışmanın ve doğru düzgün kavrayabilmeye çalışmanın ne yararı var? Bir şey değişebilir mi?

Bilmiyorum, ne olduğunu anlarsak belki olgular karşısında kendimizi doğru konumlandırır ve yalnızca rahat ederiz!

Bir mimar, yaşadığı kentine, toplumuna, çevresine karşı sorumluluk duyuyorsa en azından bu durumu sorgulamalı, anlamalı, anlatmalıdır.

Tüm dünyada metropol yaşamı pek kolay, pek rahat değildir, karmaşalıdır, pahalıdır, risklidir, anonimdir, yalnızlıktır. Ama çok da kazandırır metropol. Kazandırdığı, paradır, şöhrettir. Sevgi, huzur, kimlik, komşuluk değildir elbette. İnsanoğlu yaradılıştan mazoşist olmadığına göre, metropollerde toplanırken bir bildiği vardır. Ama bizim biricik metropolümüz, görünürde doğal gelişimine terk edilmiş metropolümüz kadar acılsı da az bulunur. Tabi diğer çevre ülkelerinin metropollerinin, Delhi’nin, Karakas’ın, Kahire’nin, Meksiko’nun da hakkını yemeyelim.

Bu sert dönüşümün, sığlaşmanın, kimliksizleşmenin bize özgü bir nedeni mi var acaba diye düşünürken; iki zorlu sürecin, iki ciddi tarihsel dönüşümün üst üste çakıştığını görüyoruz İstanbul’da. İşte bu ögeler, sonucu belirleyici oluyor:

Kırsallığın (ya da kırsallıktan yeni kopuşun) göçebe/geçici davranışları ile;

Metropolitenliğin hızla kazanmak için acımasızca tüketme davranışları.

Artık küresel dünya ile bütünleşen İstanbul’da da her olanak, her öge, her insan, her yapı birer “meta”dır.

Bunlara bir de süreci kavrayamayan veya daha kötümser bir yorumla süreçten hızla sebeplenen bireylerin, grupların ve yönetimlerin bilinçsizliği veya tepkisizliği eklenince İstanbul tam bir “kaoskent”e dönüşüyor.

Aslında tarihsel bağlam da bu ikili yıpranmayı destekliyor. İmparatorlukların başkenti “kozmo-polis”, küresel bir pazar’a, uluslararası metropoliten “kozmpolit”e dönüşüyor.

Yakınmaları bir kenara koyup, yukarıda önerdiğim biçimde tepkileri analiz etmek daha ilginç olacaktır. Bu tepkiler bozulmanın değil, değişimin yarattığı tedirginlik ve uyumsuzluk ile açıklanmalıdır. Bir tür modernleşme karşısında kendini iyi hissedememe! Elbette bu süreci yaşamanın başka yolları olup olmadığı da sorgulanabilir, alternatifler hatta ütopyalar önerilebilir...

Durumu serinkanlı bir biçimde algılayıp, kent üzerinde hakkı olan tüm aktörler ile paylaşmak ve tarafların karar süreçlerinde “kendinde” tavırları ile temsilini sağlamak, her kentli aydın yanı sıra uzman olarak yetişmiş birer kültür insanı olan tüm mimarların da görevidir.

Kentsel kültürel değerlerimizi koruma çabamız varolduğumuz sürece devam edecek gibi görünüyor. Kendine güvenen, kentini de seven çağdaş bir mimarın (mimarlığın) zaman ve enerji ayırması gereken bir mücadele...